

**МАВЛОНО ГАДОЙИ ИЖОДИЙ МЕРОСИДА АВТОБИОГРАФИК
ХАРАКТЕРНИНГ ЁРИТИЛИШИ****Асланова Ҳафиза Абдурахимовна***Самарқанд давлат чет тиллар институти ўқитувчиси (PhD),***E-mail:** *Hafi85@mail.ru*

0000-0002-3524-553X

Маъруфов УмидхонОтаниёз ўғли*Самарқанд давлат чет тиллар институти Шарқ тиллари факультети**Халқаро журналистика йўналиши 3- босқич талабаси**Ўзбекистон, Самарқанд*

Аннотация: Мақолада XV аср адабий муҳити ва ундаги ижодкорлар ҳақида, уларнинг ўзаро алоқалари баёни ёритилган. Қолаверса, шу давр вакилларида бири – Гадоий шеърятини таҳлили келтирилади. Унинг ижодий йўли ва ўзига хос хусусияти, адабий мероси тадқиқи юзасидан илмий фикрлар берилган.

Калим сўзлар: адабий муҳит, девон, газал, тахаллус, мисра, байт, бадий санъат.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7277141>

Аннотация: Это статья описывает литературную атмосферу и литературных деятелей XV века, а также их взаимно отношение между собой. К тому же поэзию одного из ярких представителей того времени – творчество Гадоий, его творческий путь и своеобразие его поэзии, а также даны научные мысли о исследование его литературного наследия.

Ключевые слова: литературная атмосфера, деван, газель, псевдоним, строка, бейт, литературное искусство.

Annotation: This article reveals literary atmosphere of the 15th century and life and creative work of writers that century. Moreover, there is an analysis of Gadoiy's poetry. Gadoiy's creative direction and originality his poetry, literary heritage were devoted scientifically.

Key words: literary atmosphere, devon, ghazal, pen name, hemistich, beyt, literary art.

Гадоийнинг дунёвий поэзия таракқиётига муҳим ҳисса бўлиб қўшилган ижтимоий-маърифий, адабий ва эстетик қимматга эга бўлган ғазаллари ғоявий мазмуни ҳамда мундарижаси жиҳатидан ранг-барангдир. Шоир уларда ижтимоий-сиёсий масалалар – замонасидан норозилик ва шикоят мотивлари, инсон ва унинг ҳаёти каби қатор масалаларга ўз муносабатини экс эттирган. Мавлоно Гадоий шеърятини орасида ижтимоий, автобиографик ғазаллар учрайдики, улар шоирнинг ҳаёти ва у яшаган давр

билан бизни боғлашга ёрдам беради. Бундай ғазаллар биз учун, албатта, тарихий фактларни янада ойдинлаштиришга хизмат қилади. Гадоий Лутфий, Атоий, Саккокий каби замондошлари билан бир сафда туриб салафларининг дунёвий ҳаётни куйловчи энг яхши анъаналарини ўзлаштириб, уларни давом эттириш ва бойитиш ишида фаол қатнашди. «Моҳиятан умуминсониятга дахлдор бўлса-да, адабиёт миллий шаклда намоён бўлади. Ўзида миллатнинг руҳини ифодалайди. Бу хусусиятлар шеъриятда, айниқса, яққолроқ бўй кўрсатади. Замонлар ўрин алмашаверади, тафаккур, тахайюл эврилаверади, шеъриятда сурат – шакл янгиланаверади... бундан қатъи назар, ҳар қандай ҳолда адабиётнинг, шеъриятнинг даражаси икки мезон – миллий руҳ ва маҳоратга кўра белгиланади» .

Гадоий ғазалларидаги асосий, марказий лирик қаҳрамон – ошиқ фидокор, олижаноб ишқ эгаси, маърифатпарвар, ишқ бобида ўз маъшуқасига садоқатли, аҳдига вафодор, ёрига меҳрибон, муҳаббатига содиқ турувчи ва бошқа ажойиб инсоний фазилатларга эга бўлган инсондир. Унинг сўзи билан иши, тили билан дили бирдир. Лирик қаҳрамон севимли маъшуқанинг висолини афзал кўради. У боғи ризвон, жаннатдаги ҳур, париларни эмас, балки инсонни севади ва унга ўзининг самимий севгисини изҳор этади:

Истамас кўнгул Хизр сарчашмасини, чун манга,
Бир дами васлинг ҳаёли оби ҳайвон кўрнадур .

Боғи ризвон ичра кўнгул сенсиз, эй рашки пари,
Хурларнинг суҳбатин, не чин, не ёлғон, истамас .

Гадоий «гардиши гардун» билан бирга «меҳнати айём», яъни замона жафоси жуда ҳам жонидан ўтиб кетганлигини кучли нола-фиғон билан шундай баён этади:

Фиғонким асру Гадо хаста жониға тегадур.

Жафойи гардиши гардуну меҳнати айём .

Шоир ўзи каби «кўйи меҳнатда», фироқ, айрилиқда хор-зор бўлганларни «ғуссаи даврон», яъни раҳм-шафқатсиз замона эзиб, оёқ ости қилиб келганлигидан, жабр-зулмнинг ҳеч чеки йўқлигидан шикоят қилади:

Гуссаи даврон азоқи остидин ҳеч қўймади,

Кимки бўлди кўйи меҳнатда фироқ афғандаси .

Шоирни шу билан бирга, «жаври рўзгор», яъни тирикчилик, турмуш қийинчиликлари ва машаққатлари ҳам оёқ ости этиб, не хил жафолар билан таҳқирлайди. У ҳаётда турли оғирликларни бошидан кечирганлиги туфайли, маҳбубаси висолидан бебаҳра эканлигидан қаттиқ шикоят қилади:

Бўлғали сендин жудо нокомдин жон ихтиёр,

Хоксор этти мени бир йўли жаври рўзгор.

Эй пари юзлук санам, сен ҳурдин айрилғали,

Не жафоким қилмади жонимға жавру рўзгор .

Шоир таърифича, жабр-зулмнинг турлари шу даражада кўпайиб кетганки, шоир уларнинг қайси бирига бардош бериш ва ўзини уларга қандай қалқон қилишни билмай, чорасиз, ожизлигидан фиғон чекади:

Қайси бир меҳнатни тадбир айласун мискин кўнгул,
Ёр фироқи, ё фалакнинг жаври, ё танг-и рақиб .
Гадойи замонасидаги зулм қилувчиларнинг барчасининг тили, маслаги бир,
қилмиши фақат жабру зулмдан иборат эканлигидан шикоят қилади:
Бир-бири бирла кенгошиб жонума қасд эттилар,
Дарду ёру меҳнати даврон дағи жаври фироқ.
Оху вовайлоким, асру поймол этти мени,
Меҳнату ғурбат дағи жаври фироқу дарди ёр .
Гадойининг ватанидан узоққа тушгани, яъни Хиротдан кетгандан сўнг
мусофирликда ҳаёт кечирганлигини ва зулм-ситамга тўлиб-тошган ўша замонда боши
ғам-қайғудан чиқмай, қийин аҳволда ҳаёт кечирганлигини ҳасрат билан тасвирлайди. У
Хиротдан ўз ихтиёри билан эмас, мажбурият тақозоси сабабли кетган бўлса керак:
Меҳнату қайғудин ўзга кўрганим йўқ дунёда,
То тушубмен Қутбону Хиёвондин йироқ .
Шоир бу даврдаги ҳаётдан ҳасрат қилиб меҳнату машаққатларни май ўрнида
ичдим, дарду ғам эса менга нуқл, яъни газак хизматини бажарди, оху фиғон эса менинг
ҳамсухбатим бўлди деб, замонасининг бераҳм, золимлигидан зорланади, фарёд чекади:
Кўр на ҳасратлар муяссар бўлди ҳажрингдин манга,
Бода – меҳнат, нуқул – дарду ғам, надимим оҳ эрур .
Бу байт ҳам автобиографик (ҳасбиҳол) характерга эга бўлиб, Гадойининг
турмуши қийин кечганлигидан гувоҳлик беради.
У қуйидаги байтда ёрга мурожаат қилиш орқали ўзининг толеъсиз,
бахтсизлигидан шикоят этади:
Оқибат мискин Гадони кўрки сендин айрилиб,
Не бало-у ғамга солди толеи ноқобилим .
Ижтимоий ғоя билан суғорилган қуйидаги байтда ошиқ – шоир тақдирнинг
адолатсизлиги олдида маъшуканинг раҳмсизлиги ҳеч нарса эмас деб ҳайратланади:
Бахту толиё кўр таолаллоҳ қазодинким манга,
Ёр агар раҳм этса ногоҳ, чархи ғаддор ўлтурур .
Шоир ўзининг аҳволи оғир, қийин шароитда, мушкул замонда яшаётганлигини
баён қилиб, замонадан шикоят қилади, бедодликдан ҳасрат ва надомат билан фарёд
чекади, ғам-қайғунинг кучлилигидан аччиқ кўз ёшларини тўкади:
Ёз фасли эл бори бу лаззату ишрат била,
Ёлғузун мен мубтало дарду ғаму меҳнат била.
Халқ хуш гулгашт этарлар ғунчатек ўйнаб-кулуб,
Кунжи меҳнаттур дағи мен йиғлаю ҳасрат била .
Бу «жаллоди фалак» ошиқни ўз маъшукасидан айириб, ҳижрон дардига дучор
қилади ва лирик қаҳрамоннинг бутун вужудини ғам-ғуссада ўртаб, азоблайди:
То фалак солди мени ул кўзи ўтлукдин йироқ,
Ёндим, ўртандим, кул ўлдум ғуссада боштин-оёқ .
Гадойи ўз лирикасида ишқ ва ошиқ-маъшуқаларнинг қалб изтироблари, ҳижрон
аламлари, висол қувончларини қуйлаш билан бирга муҳаббатга ва унинг неъматларидан

бахраманд бўлишга тўсиқ бўлган ичи қора, ёвуз, худбин, ағёр, рақиб, зоҳид, ўзини доно, энг ақлли одам деб ҳисобловчи, аслида эса энг бефаросат, ақли паст носих, ҳосид, фосиқ (бузук) образларини яратган. Бу каби худбин, нодон, фирибгар табиатли салбий кишилар образининг ўзаро муносабатини баён этиш орқали шоир ўз даврининг ижтимоий шаклини акс эттирган.

Шоир Гадоий ўз ғазалларида рақиб образи орқали ижтимоий адолатсизликка нисбатан ўз муносабатларини кўрсатганлар. У рақибни жонга битган офат, ошиққа овораю сарсонлик келтирувчи «балое бар бало» дейди:

Бир бало эрди бурун худ жонга дийдори рақиб,
Ёна бу оворалиғ бўлди балое бар бало .

Гадоий ишқий ғазалларида ошиқнинг ички кечинмаларини, унинг ҳижрон азоблари, дард-аламлари, орзу-армонларини куйлаш билан бирга, девондаги ғазалларнинг асосий мавзуси муҳаббат бўлса-да, май, ҳижрон, висол ва яна бошқа бир қатор мавзуларни ҳам қаламга олиб, ўзининг турмушга бўлган турли хил қарашларини, мулоҳазаларини шу мавзуга боғлиқ ҳолда ифодалаган.

Гадоий девонида салбий образлардан бўлмиш рақиб образига ҳам маълум даражада ўрин берилган. Шоир ғазалларида рақиб нияти бузук, ошиқ севгисига раҳна солувчи, ошиқнинг орзу-истагига ғов бўлувчи сифатида намоён бўлади. Шунинг учун ҳам Гадоий рақибни «шум», «юзи қаро», «лоф урувчи», «заррача жигари йўқ». «олам ичра у каби шум бўлмағай», «рўсиёх», «ит каби жорловчи» (акилловчи), «ёмон ниятли», «наҳс» каби сўз ва иборалар билан атайди ва ундан нафратланади.

Гадоий, Шарқ мумтоз анъаналарини ўзига хос услубда давом эттирди. Гадоий ўзбек адабиёти тарихида ғазалнинг шаклланиши ва тараққиётига катта ҳисса қўшди. Унинг ижодида умумбашарий ғоялар, мажозий ва ҳақиқий муҳаббатни куйлаш етакчи мавзуга айланди. Шоир лирикаси услубий жиҳатдан замондошлари лирикаси билан ҳамоҳанг ва у етук санъаткор сифатида ўз ижодида ҳаётни кенг ва чуқур, ёрқин ва ранг-баранг акс эттира олган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Aslanova Kh. The basis of proverbs and sayings) in Gadoi's activity // American Journal of Research. Social Science and Humanities. – USA. Michigan, 2018. -№7-8. – P.202-205. (№2. Journal impact factor: 5.069).
2. Девони Гадо. (Нашрга тайёрловчи: Асланова Х) - Тошкент: «Vneshinvestprom», 2020.
3. Жабборов Н. Замон. Мезон. Шеърят. Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, - 2015. - Б.43.
4. Мамирова, Д. Ш. (2020). REKLAMA MATNLARINING TIL XUSUSIYATLARI. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(4).
5. Мамирова, Д. (2018). Реклама матнларининг ўзига хос хусусиятлари ҳақида айрим мулоҳазалар. Иностранная филология: язык, литература, образование, 3(3 (68)), 56-59.

6. SHIRINBOYEVNA, M. D. Basic Features Of Advertising Language. JournalNX, 6(10), 325-330.
7. Pardaeva, I. (2020). Mesnavi "Tarihi Muluki Ajam"-The fruit of the scientist's rational thinking. European Journal of Molecular & Clinical Medicine, 7(2), 432-441.
8. Пардаева, И. (2018). Анушервон адолат тимсоли. Иностранная филология: язык, литература, образование, 3(2 (67)), 109-112.
9. Давронова, М. И., & Холова, М. А. (2014). РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕТАЛИ В ПОЭЗИИ. СОВРЕМЕННАЯ ФИЛОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 59.
10. Холова, М. (2015). МАСТЕРСТВО СОЗДАНИЯ ПОЭТИЧЕСКИХ СИМВОЛОВ В ЛИРИКЕ (НА ПРИМЕРЕ ПОЭЗИИ ФАХРИЁРА). In Современная филология: теория и практика (pp. 114-119).